

ПОВІСТЬ-ФЕЄРІЯ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ «ЕПІЗОД З ЖИТТЯ ЄВРОПИ КРИТСЬКОЇ»: ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СПЕЦИФІКА

Марія ЛАВРУСЕНКО (Кіровоград)

У статті досліджується тематика, проблематика, сюжетно-композиційна побудова повісті-феєрії Д. Гуменної «Епізод з життя Європи Критської», розглядаються особливості змалювання образів персонажів та мови твору.

Ключові слова: жанр, стиль, феєрія, тема, проблема, конфлікт, сюжет, композиція.

Themes, problematics, story-line and compositional structure of enchanted spectacle "Episode of Europe Cretan" by D. Gumenna are investigated in the article, peculiarities of characters' depicting and narrative language are under consideration also.

Key words: genre, style, enchanting spectacle, theme, problem, conflict, subject, composition.

Ім'я української емігрантської письменниці Докії Гуменної поступово, але занадто повільно повертається в рідну літературу. Фахове дослідження творчої спадщини авторки триває, про що свідчать розвідки М. Мушинки [5], А. Погрібного [8], Т. Садівської (Т. Николук) [6; 8], В. Петрова [7], П. Сороки [11] та інших. Однак на території материковій Україні побачили світ лише декілька творів авторки: «Діти Чумацького Шляху», «Благослови, мати!», «Хрещатий яр», «Дар Евдотеї». За межею невідомості для українського читача дотепер залишається надзвичайно велика кількість історичних романів, повістей, новел, оповідань, нарисів та есеїв діаспорної мисткині: «Велике Цабе», «Родинний альбом», «Минуле пливе у прийдешнє», «Золотий плуг», «Небесний змій», «Прогулянка алеями мільйоноліть» та інші. На наш погляд, знайомство з художніми здобутками Д. Гуменної неодмінно має відбуватися, слово письменниці повинно бути знайоме сучасному українцеві, юному й зрілому, якщо він прагне збудувати свою державу. Проза авторки про минуле нашої землі пронизана ідеями патріотизму й гордості за Україну, а це ті якості, яких сьогодні бракує нашому суспільству і які треба плекати в кожному з нас.

Д. Гуменна належить до тієї категорії письменників, які прагнули довести неповторність культури наших предків, право стояти на рівні з високорозвиненими європейськими державами. Саме ця ідея зріднила авторку з колегами-емігрантами, котрі в 40–50-і роки ХХ століття заснували літературне об'єднання, іменоване Мистецьким Українським Рухом. Вітчизняна діаспорна спільнота ставила собі на меті, передусім, вивести рідну літературу на європейський рівень, поставити її набутки врівень з досягненнями світової культури: «Час ставить перед українським мистецтвом те завдання, до якого воно покликане: у високомистецькій досконалій формі служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос і авторитет у світовому мистецтві» [12, с. 3]. Кожен із письменників цієї організації розглядав історію України у зв'язку з історією Європи. Вони

бачили майбутній розквіт своєї землі лише в союзі з прогресивними західними сусідами.

Ідеї мурівців зазвучали у творах Докії Гуменної ще до її зближення з цією організацією. 1944 року, у розпал Другої світової війни, з-під пера Д. Гуменної виходить феєрія «Епізод з життя Європи Критської» (надрукована 1957 року). В основі цього твору – філософські роздуми героїв давньогрецьких міфів над позаполітичними причинами великого розбрату в Європі 40-х років XX століття. У контекст розмови про майбутнє цивілізованого світу, утягнутого у світову війну, авторка вводить і питання про право на самостійність, державність східної окраїни Європейського континенту – України. Однак твір, незважаючи на оригінальність жанру й теми, став об'єктом уваги тільки монографії П. Сороки «Докія Гуменна. Літературний портрет». Цей факт і визначає **актуальність** нашого дослідження, котре покликане простежити за жанрово-стильовою природою «Епізоду з життя Європи Критської» Д. Гуменної.

Жанр – одна із найбільш дискусійних категорій у літературознавстві. Учені-філологи по-різному трактують поняття «жанр» у теоретичному й історичному планах. Жанр (від фр. *genre* – «манера, різновид») у мистецтвознавстві – рід твору, що характеризується сукупністю формальних і змістовних особливостей. Літературний жанр – термін, який використовується у філологічній науці для класифікації художніх творів за типами їхньої поетичної структури. [4, с. 417]. На думку авторів «Теорії літератури» О. Галича, В. Назарця, Є. Васильєва, жанр – це «історично сформований тип художнього твору, який синтезує характерні особливості змісту й форми певного виду творів, має відносно сталу композиційну будову, яка постійно розвивається та збагачується» [2, с. 251]. Жанровий зміст – це концепція світосприймання, осмислення дійсності, яка розкривається через проблематику, тематику, систему образів, сюжет, композицію, конфлікт, стиль, просторово-часові координати, а також через художній досвід епохи, напрям, течії, школи.

Щодо стилю, то «Літературознавчий словник-довідник» дає таке його термінологічне визначення: «... сукупність ознак, які характеризують твори одного часу, напрям, індивідуальну манеру письма» [4, с. 656]. У «Теорії літератури» стиль трактується як «сукупність художніх особливостей літературного твору. В широкому розумінні стилем також називають систему художніх засобів і прийомів у творчості окремого письменника, групи письменників (течії або напрям), цілої літературної доби» [2, с. 344]. До стилетвірних чинників художнього твору відносять «світовідчуття (образне мислення) письменника; тематику і проблематику, яка його переймає; закони і норми обраного ним жанру. Носіями стилю виступають елементи форми художнього твору: від фабули і сюжету, які перетворюють тематику твору, формуючи його з життєвого та уявного матеріалу, до мовних виразових форм (оповіді, розповіді, описи, монологи, діалоги) з їх

лексико-синтаксичними структурами, інтонаційно-звуковими особливостями» [4, с. 656].

Виходячи із поставленої мети, наша розвідка з'ясує, насамперед, справедливість авторського трактування жанру «Епізоду з життя Європи Критської» як феєрії, а також визначить специфіку ідейно-тематичного спрямування твору, проблематику, дослідить систему персонажів, котрі причетні до головних сюжетних зіткнень, укаже на особливості його композиції та мови.

Оскільки Д. Гуменна називає свій твір феєрією, ми, передусім, зупинимо увагу на фахових визначеннях цього терміна. «Літературознавчий словник-довідник» характеризує його як жанр, властивий лише драматургії. У світовій театральній практиці вистава-феєрія з'являється ще в XVII–XVIII століттях. В українській літературі елементи феєричності вперше зустрічаються в неоромантичних драмах XIX – початку XX століття. Це «театральна або циркова вистава з фантастично-казковим сюжетом, специфічними ефектами і трюками» [4, с. 705–706]. Для цього літературного жанру «характерні виразне ліричне начало, зіставлення природного і людського, широке використання міфічних і фольклорних образів, чарівничого, магічного сенсу тощо» [4, с. 706].

Розвиток подій у феєріях подібний до фантастичних казок. А характерною ознакою останніх є те, що «в них органічно поєднуються міфічне, фантастичне і героїчне начала. Провідні мотиви: змієборство, добування і використання чудодійних предметів... Герої фантастичних казок, як правило, наділені надзвичайною силою, здібностями, винахідливістю, які допомагають їм подолати усі випробування на шляху до мети» [4, с. 330–331]. Щодо конфліктів казки, то вони переважно побудовані на загальнолюдських проблемах, розв'язка яких – це демонстрація цілковитої перемоги добра над злом.

Виходячи ж з термінологічних визначень феєрії, казкового й фантастичного як її визначальних ознак, можемо стверджувати, що авторське трактування жанру «Епізоду...» як феєрії потребує деяких пояснень, уточнень.

На нашу думку, твір Д. Гуменної варто визначити як повість з елементами казки або казкову повість, або повість-феєрію, оскільки в ній розгортається одна сюжетна лінія, у якій розповідається читачеві про вельми важливий день із життя Європи, який відкриє очі Берегині на проблеми народів, котрі живуть на її теренах, зокрема України, який дасть розуміння того, що збереження духовності – це запорука гармонійного існування людства.

Для сюжетів казок властива відсутність розгорнутих описів природи й побуту, «замкнутість» часом і відсутність акценту на просторі дії. В «Епізоді...» ж чітко окреслюються часові й просторові координати подій (риса, характерна для жанру повісті). Читачеві відкриваються два етапи

розвитку Європейського континенту – дохристиянський – і 40-х років XX століття – Другої світової війни. Виснажена гонитвою за славою й новими територіями своїх дітей, мати Європа прилітає на острів Крит – праземлю, аби відновити сили, аби знайти пояснення розбрату між народами й країнами. Батьківщина бачиться героїні як ідеальна казкова країна. У змалюванні критських просторів Д. Гуменна робить наголос на цілковитій гармонії природи цієї колиски європейської цивілізації: «Блакить і ще блакить. І на море глянеш – синява, і в пустельні береги – фіялкові обриси ніби вгадуваних гір, і в небі ультрамарини... помічає Європа розкішного крислатого дуба, що росте при видолинку, а під ним річечку. А на річці лебідка біла плаває» [3, с. 11–12]. Діаметрально протилежною до цього бездоганного краю зображений європейський континент у XX столітті: «Око її зачепилося на погорілий пом'ятий танк, закритий наполовину в піску. Під танком біліло щось, либонь, людський кістяк. Німецька каска, автомат...» [3, с. 20]. Такий часовий і просторовий зв'язок у повісті символічний, оскільки він привертає увагу реципієнта до історії своєї землі, спонукає жити в такому ж благодатному краї, яким була наша земля в давні часи.

Якщо у творах феєричного жанру світової літератури, як-от: «Затоплений дзвін» Г. Гауптмана, «Синій птах» М. Метерлінка, «Лісова пісня» Л. Українки, «Над Дніпром» О. Олесь та ін. конфлікт побудований на опозиції природа (гармонія) – людина (дисгармонія), у повісті-казці Д. Гуменної «Епізод...» зіткнення протилежностей подане не в стосунках суспільства й навколишнього світу, а у відмінностях внутрішньої суті людей, тих пріоритетів, які кожен з нас визначає для себе. Одні живуть раціоналізмом, розрахунком, учинками інших рухає інтуїція. Ці якості, на думку авторки, постійно змагаються в людині XX століття, вони є причинами війн і непорозумінь.

Дійовими особами аналізованого твору Д. Гуменної є герої з грецької та української міфологій – Європа, Зевс, Гая (Земля), Україна. Число фантастичних персонажів повісті складають також Рацію й Інтуїція – діти Європи, що уособлюють матеріальне і духовне начала людської сутності. І герої з міфів, і вигадані авторською уявою персонажі наділені особливими здібностями. Вони й легко рухаються в часі та просторі, завдячуючи силі свого бажання чи літакові, і розв'язують надскладні проблеми, поєднані з долею європейських держав, правом їх на самостійність розвитку. У художню панораму твору вплетені й фантастичні видива, через які героям відкривається причина Другої світової війни. Абстрактні поняття в цих епізодах повісті набувають людських рис. Між алегоричними образами Демократії й Аристократії, Нації і Пролетаря Клясовича, Духа і Матерії точиться суперечка про те, хто важливіший у світі. У філософських діалогах цих героїв читачеві відкривається позиція авторки на те, які життєві

орієнтири потрібно обирати людству задля злагоди. Отже, цьому зв'язку визначення жанру «Епізоду...» як феєрії не викликає заперечень.

Жанр казки дає можливість Д. Гуменній у досить оригінальний спосіб донести читачеві сюжетні перипетії свого твору. Відправною точкою авторської оповіді в повісті стає грецький міф про викрадення Зевсом Європи, про те, як він приніс її на острів Крит, як народилися їхні спільні діти. Однак Д. Гуменна дозволяє собі дещо переосмислити давню грецьку оповідку. Згадка про минуле Європи – це лише привід до початку розмови про її теперішнє. У повісті, як уже зазначалося, – це Друга світова війна, і ті причини, котрі штовхнули людство до неї. Богиня Гая (Земля), з якою зустрічається героїня на острові Крит, дає їй зрозуміти, що причиною великого кровопролиття є те, що людська спільнота занадто егоїстична, переймається матеріальними благами, утратила зв'язок зі своїм минулим. А винною у всьому є Європа, яка повністю присвятила себе амбітному чоловікові Зевсові. Її нащадки Радіо й Інтуїція (у цьому випадку Д. Гуменна відхиляється від традиційного міфу, оскільки Європа була матір'ю трьох синів – Міноса, Радаманта і Сарпедона) не однаково отримують материнську любов й увагу. Сина Європа плаче, захоплюється його технічними винаходами й сприяє їхньому розвитку в суспільстві, а от доньку вона занедбала, до її думок ставиться несерйозно. У кінці твору Берегиня континенту усвідомлює свої помилки. Вона бачить, що є народи, зокрема Україна, які не мають великих досягнень у науці й техніці, але вони мають потужну історичну пам'ять, тому прагнуть збудувати свою державу. Поспілкувавшись із Україною, Європа згоджується дати східній частині її території право на самостійність. До Берегині приходять віра в те, що духовне, творче вище за матеріальне, прагматичне й тільки воно сприятиме гармонії у світі.

Прикметно, що по різні сторони конфлікту повісті Д. Гуменна ставить чоловіків і жінок. Радіональний світ в «Епізоді...» презентують Зевс та Радіо, духовне начало сконцентроване в образах Європи, Гаї, Інтуїції, України. Саме через думки й дії героїв жіночої статі письменниця показує правильний, на її думку, шлях розвитку цивілізації, ті пріоритети, яким треба віддавати перевагу в людських стосунках. Авторка, на наш погляд, у цьому творі продовжує традиції вітчизняної літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття, бо її персонажі-жінки постають сильнішими, розумнішими й далекогляднішими за героїв-чоловіків. Саме на них Д. Гуменна покладає місію порятунку людства від війни, об'єднання Європи заради збереження культури, історії й державності народів, що її населяють.

Головна героїня твору Європа змальована як сильна самодостатня жінка ХХ століття. З перших сторінок повісті-феєрії Д. Гуменна робить акцент на її прекрасній зовнішності: «Вона була не зовсім звичайно вдягнена, як на пілота. Граціозність Європина нагадувала й паризькі модельки, і критських дам із стародавніх розписів на стінах палацу царя

Міноса» [3, с. 11]. Однак, зображуючи долю цього персонажа, письменниця постійно вдається до зіставлень, оцінок її внутрішнього стану, переживань у часи дівочтва й після одруження із Зевсом. У спогадах Європи про юність – цілковита гармонія, безтурботність: «Цей алябастрово-мармуровий палац несходимий... Як гарно вбрані жінки, які химерні зачіски, скільки прикрас! ... А вище стоять чоловіки... І всі дивляться униз, на майдан, де хлопці та дівчата з биками грають...» [3, с. 16]. А от сучасне жінки-Берегині континенту позбавлене приємних відчуттів: «Я мов очманіла. Усе мчусь, мчу кудись, все в шаленому бігові. А спитай мене, – сама не знаю, по що» [3, с. 19]. Європа у XX столітті вже не має того позитиву й спокою, який відчувала на батьківській землі в дохристиянські часи. Статус охоронниці землі, матері, дружини змушують її розв'язувати надскладні проблеми. Сенс життя героїні – це вже не розваги, а пошуки відповідей на питання: «Чому я мушу все життя стікати кров'ю? Що за доля – весь вік серце запікається тугою за побитими, посіченими синами, поганьбленими дочками моїми?... Мене завжди роздирають суперечності: нація встає на націю, кляса проти кляси...» [3, с. 21].

Варто зауважити, що авторка досить-таки суворо оцінює те, як її героїня виконує свою місію Берегині континенту, дружини і матері. Устами Гаї письменниця дорікає Європі за те, що та втратила самотність, що стала цілковито підвладною чоловікові Зевсу, його войовничій натурі. Та й дітей виховує по-різному. Сина Рацію обожає за винаходи, уважає, що тільки завдяки його відкриттям можливий прогрес суспільства. А от доньку Інтуїцію занедбала, не вірить, що творче мислення здатне змінити світ на краще.

Богиня Землі Гая пояснює Європі, що причиною її нещастя є втрата духовного зв'язку з минулим. Героїня, як це і властиво для жанру казки, перероджується. Вона повністю змінює свою тактику поведінки з чоловіком і дітьми. Берегиня чітко усвідомлює своє головне завдання на цьому етапі розвитку суспільства – припинити війну й домогтися єдності народів континенту.

У творі є ще один важливий епізод, який доводить, що Європа стає розважливою й мудрою матір'ю тих націй, що заселяють її землю. Коли до неї приходить Україна просити права на самостійність, Берегиня спочатку зверхньо дивиться на зухвалість цієї дівчини, проте реально оцінює можливості східної окраїни континенту на власну державність, окреслює ті проблеми, які потрібно буде здолати підневільному народові на шляху до політичної волі.

Загалом варто погодитися зі словами П. Сороки, що Європа в повісті Д. Гуменної змальована як інертна пані, що «мріє про спокій, безтурботність і нирвану солодкого існування» [11, с. 356]. Повертаючи її через розмови з Гаєю в реальний світ, письменниця робить закид світовій спільноті повернутись обличчям до проблем кожної нації та континенту.

Образ праматері людства Гаї в повісті увібрав у себе ті риси, якими наділена Берегиня Всесвіту в грецькій та українській міфологіях. Ге́я (дв.-гр. Γαῖα, діалектні форми Ге Гῆ або Га) – давньогрецька богиня землі [10]. Вона бачиться Європі спочатку як Лебідка, Овда, Евдотея. В «Українській міфології» за редакцією В. Войтовича такими властивостями наділена богиня Дива (Дивія, Діва, Ма-Дивія) – Велика Мати природи. Вона мала здатність пертворюватися в «зозулю, лебідку чи іншу провісницю, оповіщала коханих, матерів, родину про трагічні випадки, що траплялися у житті» [1, с. 146–147]. Прикметно, що авторка, змальовує у творі зовнішність цієї богині за українськими національними традиціями: «У високому очіпку, у брунатній вовняній спідниці трикутними дзвонами, як колись за Європиного дівування носили» [3, с. 28]. Такий акцент, на наш погляд, – це спроба переконати читача в тому, що вітчизняна культура, традиції тісно пов'язані зі здобутками інших народів.

Гая в повісті є втіленням архетипу Матері-Берегині людства. Головна риса її характеру – мудрість. Але, як і для Європи, для цієї героїні властива бездіяльність. Ні в родинні справи Зевса і Європи, ні в долі націй та народів богиня не втручається. Вона дає право своїм дітям самостійно вибирати життєві дороги. Гая радить і допомагає тільки вразі, коли в неї про це просять. Хоча мати Землі дає зрозуміти Європі, що проблеми континенту подібні до родинних непорозумінь між нею і Зевсом: «Ви там все перевели на копійчану мірку, під мікроскоп поклали. ...Не своїм розумом живеш. За тим Зевсом занастала свою силу, свою волю, своє обличчя. Спільноти нема в тебе» [3, с. 22–24].

Якщо до образів Європи та Гаї Д. Гуменна ставиться із симпатією, то життєві пріоритети Зевса оцінюється авторкою негативно. Насамперед зауважимо, що Зевс (Дій (гр. Zeus, род. відм. Dios)) в античній міфології – «син Кроноса й Реї, верховний бог греків, цар і батько богів та людей... Він уважався повелителем людської долі й тримав у своїх руках терези, на яких зважував добрі й погані вчинки смертних» [10]. Образ ж цього головного олімпійського бога в повісті є втіленням ідей фашизму. Таке письменницьке маркування персонажа прочитується вже в його портретній характеристиці: «З темряви, з дощових пасмів визирнули круті роги і голова бика, але так то тільки здалося. Зевс, на мить показавшись биком, явився у звичайній подобі олімпійця. Лише коли ущухла буря, хмари посунулися за обрій моря та засяяло знову сонце, Гая й Європа побачили: Зевс ходить у формі генерала сучасної армії» [3, с. 42].

Письменниця щораз наголошує, що войовничість – головна риса її героя. У його словах дуже легко вгадується життєве кредо Гітлера про арійців як найвищу расу: «Все життя – війна, боротьба. У війні народжується вища порода людей – їм і належить майбутнє» [3, с. 46]. Д. Гуменній, яка з власного досвіду знала про фашистські порядки, оскільки

пройшла окупованою Україною до Європи пішки, абсолютно неприйнятними були ці ідеї.

Авторці феєричної повісті Зевс не симпатичний і як чоловік. Вона щораз наголошує на егоїстичній натурі персонажа. Він дозволяє собі принижувати й глузувати з Європи, поводитися з дружиною, як з рабинею. Таке ставлення чоловіка до жінки письменниці не приймала. На це в Д. Гуменної були свої причини. У 30-і роки ХХ століття авторку за правдомовні твори про радянську дійсність було усунуто від літературної праці й зроблено це було «стараннями» саме митців-чоловіків. Особиста доля письменниці також не склалася. На наш погляд, відсутність гармонії в стосунках Д. Гуменної з чоловіками проектується певною мірою й на її підхід до змалювання образу Зевса як глави родини.

Зауважимо, як і Європі, головному богові Олімпу письменниці дає можливість виправитись, змінитись. Герой все-таки піддається вмовлянням дружини припинити війну: «Єдине, що я можу зробити, це лише послати перемогу тому, хто найглибше засвоїв ідею єдиної Європи. Нам треба доброго господаря» [3, с. 47]. У цій тезі звучить авторське переконання в тому, що людство не розгубить свої духовні надбання, свою історію і культуру, адже вони є запорукою гармонійного життя цивілізованої спільноти.

Зображення образів Зевса та Європи в повісті Д. Гуменної «Епізод...» побудоване на антитезі. Цей же принцип авторка використовує при змалюванні їхніх дітей – Раціо та Інтуїції. Син має гарну зовнішність, «він був би дуже вабливий, – підкреслює письменниця, – якби не оця сухість, що виключила усякі поняття сентименту з його комплексу» [3, с. 51]. Він – опора для батька й матері. «Раціо такий розумний..., – хвалиться Гаї Європа. – Він такий спритний. Золота голова... якби не було винаходів Раціо..., то не було б і поступу, нашої цивілізації» [3, с. 30–31]. Натомість вихованням Інтуїції Європа із Зевсом не займаються. «Диви – хирляве, а вертке яке», – дивується їй Гая. Дівчина має незвичайну здатність бути там, де її присутність потрібна. Вона добре усвідомлює, що станеться з людством, коли воно зневажатиме свій культурний досвід, набутий віками. «Наша цивілізація постала не із забіяцького дубця, а з інтелекту тих праматерів-жінок, що допитувались таємниць природи» [3, с. 31–32], – підкреслює героїня. Таке прозріння прийде в кінці повісті й до її брата Раціо, коли він закохається в Україну й перейметься долею її бездержавного народу.

Міркуючи над майбутнім європейської спільноти, утягнутої в Другу світову війну, Д. Гуменна порушує й питання про історичну перспективу власного народу. В «Епізоді...» до богів з проханням самотійності для своїх земель прилітає дівчина Україна. Вона змальована Д. Гуменною в дусі персонажів народних героїчних казок, які, проходячи через складні життєві випробування, досягають омріяного.

Зовнішність героїні вражає Гаю, Зевса й навіть красуню Європу: «Синьоока, чорнява дівчина там сиділа... Такої, у короні, ще не бачила. То й не корона була, а просто заплетена коса обгортала вінком голову. У мережаній білій сорочці, у вовняній вишнево-брунатній плахті – оце й все. Що яскравого було на ній – вузька зелена крайка оперізувала стан» [3, с. 58]. Однак прихильне ставлення богів до України визначає не тільки вона. Дівчина-край наділена феноменальними властивостями відроджувати й плекати свою самобутність, незважаючи на нищення культурних надбань її народу зайдами-завойовниками. Вона має потужну національну пам'ять, яка здатна перебороти будь-які перешкоди на шляху до власного самоствердження: «Якби однаково, то вже давно б кипіла у московських щах разом з вогулами, остяками, чуддю та іншими московськими родичами. А я – яка була, така й зосталася. Ні московські школи, ні московське управління не переробило мене на московський лад» [3, с. 67]. У творі героїня досягає своєї мети. Європа дає право Україні будувати власну державу й приймає її до своєї спільноти.

Образ нашої батьківщини в повісті Д. Гуменної «Епізод...» виписаний як образ відчайдушної, цілеспрямованої особистості, загартованої життям, котра готова задля здійснення свого бажання на будь-які жертви. Уведення його в художню тканину повісті дало можливість авторці у прихованій формі говорити про Російську імперію, Радянський Союз як про держави, які завдали найбільшого лиха нашим землям впродовж усієї історії. Більше того – Д. Гуменна робить натяк у творі на те, що режим країни Рад мало чим відрізняється від фашистського. Обидва змагаються з націями. Нацисти борються за чистоту своєї арійської раси, а, отже, заперечують право на державне буття інших народів. Комунисти ж прагнуть стерти межі національної самобутності й збудувати універсальну пролетарську спільноту, яка переймається лише класовими інтересами. Письменниця переконує читача, що в змаганні ідеї бути власником світу й нації перемога – за останньою: «Моя сила в тому, – говорить Нація, – що в надрах моїх не одна суспільна форма зародилась, а з них знов нові. Не розквіт, не одне згасання переживу ще» [3, с. 118].

Система проблем, казковість сюжету «Епізоду з життя Європи Критської» Д. Гуменної зумовлюють й особливості композиції твору. Повість складається з трьох частин, кожна з яких поділена на розділи. У першій частині – експозиція і зав'язка подій, у другій – розвиток і кульмінація, третя – розв'язка. Кожен з розділів твору сюжетно завершений і пов'язаний за змістом з попереднім та наступним. Для композиції феєрії характерним є використання й позасюжетних елементів, зокрема пейзажів і ліричних відступів. Вони завжди логічно пов'язані із перипетіями твору, увиразнюють простір дії й аргументують внутрішній стан героїв.

Якщо говорити про мову повісті-феєрії Д. Гуменної «Епізод з життя Європи Критської», то для неї характерними є використання епітетів

(«пінисті хвилі», «блакитні серпанки», «мудрий, видющий погляд», «скажений вітер», «синя далечінь», «буйний вітер», «вишневі хутори» та ін.), порівнянь («звукі ніжні, мов невидимі дзвоники сосни, як шелест вітру» [3, с. 26], «Перекотиполе ж весело кружляє на всі боки, наче вальса кружляє» [3, с. 30], Україна, «мов гірський водопад, вирує» [3, с. 79] та ін.), українських народних прислів'їв («... м'яко стелив, та твердо довелося спати» [3, с. 66], «Стережись, щоб із цієї іскорки та не вийшло пожежі» [3, с. 70], «Казав пан: кожух дам, та слово його тепле» [3, с. 77]) та приказок («не мого розуму діло», «на дію є протидія», «хапатися за соломинку»), застосування інтертекстуальних натяків («Тебя не было, нет и быть не может» [3, с. 66], «У своїй хаті – свою правду, і силу, і волю» [3, с. 75]), цитувань («А в мене натура, як тура», «Будем жити, вино пити, яничарів бити...» [3, с. 88]), стилізація оповіді під фольклорні твори («Упала я на травах буйних і заплуталася, а татарин не хотів відставати від гурту й покинув мене. Отак і лежала, не знаю скільки часу. Очі закотилися, губи запражені, ноги в ранах, зап'ястя погноєві від мотуззя, а все тіло в чорних синяках... Понахилялися надо мною трави пахучі, шепчуть: «Не вмире, Україно!». Пролітає орел сизий, крилом черкає – «будеш жити!» каже. А мені нічого не треба, тільки води хоч росиночку... Роса й каже: «Я тут, дочко!» Трави заросилися, омили рани мої цілющо. Так я й оклигала» [3, с. 65]. Діалоги героїв виписані переважно в художній манері, але почасти в них натрапляємо на публіцистичні моменти (суперечки Нації і Пролетаря Класовича, Ідеаліста і Матеріаліста, Духа і Матерії).

Спостереження над «Епізодом з життя Європи Критської» Д. Гуменної дає нам право стверджувати, що за жанром цей твір – повість-феєрія із логічно побудованим сюжетом, котрий складається із змістовно цілісних епізодів-міркувань героїв над проблемою майбутнього Європи в період Другої світової війни, історичної перспективи України як її частки, пошуків відповіді на глобальне філософське питання про те, що стало причиною непорозуміння у світі, породило фашизм, виплекало комунізм. Ходом розповіді у своєму творі письменниця переконує читача, що втрата зв'язку з минулим, ігнорування національної самобутності народів стало причиною дисгармонійного існування людства, і тільки плекання цих якостей може повернути мир і спокій світовій спільноті. Центральний конфлікт «Епізоду...» – боротьба раціонального й ірраціонального в особистості. Саме він визначає групування персонажів твору. По різні боки в сюжетних зіткненнях твору перебувають чоловіки й жінки. Образи Зевса, Раціо уособлюють тих людей, пріоритетом життя яких є матеріальні блага. Образи Європи, Гаї, Інтуїції, України акумулюють у собі пам'ять, духовну спадщину поколінь, котрі, як свідчить розв'язка повісті, непереможні.

Головна підтекстова ідея аналізованої повісті-феєрії (це, до речі, засвідчує й мова твору) – переконати реципієнта, що Україна – це

неповторна культурна частка світу, а не тих держав, у складі яких вона довгий час перебуває.

І насамкінець зауважимо, що дослідження творчості діаспорної мисткині Д. Гуменної, як і її твору «Епізоду з життя Європи Критської», на наш погляд, ще чекає нових літературознавчих інтерпретацій. Наша стаття – це ще один крок до розкодування специфіки художнього мислення письменниці.

БІБЛЮГРАФІЯ

1. Войтович В. Міфологія України/ Вадим Войтович – К. : Либідь, 2002. – 632 с.
2. Галич О. А. Теорія літератури: Підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв; За наук. ред. О. Галич. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
3. Гуменна Д. Епізод з життя Європи Критської: феєрія/ Докія Гуменна. – Нью-Йорк : Слово, 1957. – 142 с.
4. Літературознавчий словник-довідник [за ред. Р. Гром'яка] – К. : Видавничий центр «Академія», 1997. – 750 с.
5. Мушинка М. П'ять разів «похоронена», а все ж таки жива / Микола Мушинка // Сучасність. – 1995. – №4. – С. 139–143.
6. Николук Т. Інтертекстуальність як спосіб «інакомовлення» у повісті Докії Гуменної «Небесний змій» / Тамара Николук // Слово і час. – 2005. – № 10. – С. 22–30.
7. Петров В. Лист-рецензія / Віктор Петров // Гуменна Д. Велике Цабе. – Нью-Йорк, 1952. – С. 149–155.
8. Погрібний А. Образ, увиразнений листами (штрихи до силуетки Докії Гуменної) / Анатолій Погрібний // Українознавство. – 2005. – Ч. 3. – С. 54–59.
9. Садівська Т. Твори Докії Гуменної в контексті «наукової белетристики» / Тамара Садівська // Слово і час. – 2004. – №3. – С. 70–76
10. Словник античної міфології. Уклад. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів – Київ, 1985. – 236 с. – Режим доступу до публікації: <http://litopys.org.ua/slovmith/slovvm.htm>
11. Сорока П. Докія Гуменна. Літературний портрет / Петро Сорока – Тернопіль, 2003. – 495 с.
12. Чого ми хочемо? / МУР (Мистецький український рух). Збірники літературно-мистецької публікації. Збірник 1. – Мюнхен – Карльсфельд, 1946. – С. 3–7.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лаврусенко Марія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: сучасна українська література, історична проза про дохристиянські часи.